SVENSK ROMAN OM SYDAFRIKA

GUNNAR HELANDER, sedan sjutton år verksam inom svenska kyrkans mission i Sydafrika och under senare år stationerad i Johannesburg, har skrivit en rad romaner om de problem han mött under sitt arbete, främst rasproblemen. Hans nu publicerade bok, *Storstadsneger* (Svenska kyrkans diskonistyrelses förlag, 12 kr.), behandlar situationen i Johannesburg, raskonfliktens centrum, med dess snabba industrialisering, dess i ständiga "lokationer" hoppackade negerbefolkning, dess trångboddhet och svarta från den inre staden till förstäderna. Liksom i de tidigare romanerna ges mindre en kortsiktärligt utformad människoskildring än en rapport om läget. Men det är en utmärkt rapport, och romaniormen ökar dess tillgänglighet. Helander skriver med kraft och ett patos, som eldar framställningen utan att slå över i vältalsmitet. Han känner, till skillnad från det stora flertalet sydafrikaner, de "infödda" han beskriver, han lever bland dem och för dem. Det är en kunnig och skickande bok om ett stort, mer än

Gunnar Helander.

någonsin aktuellt och diskuterat problem: den förtjänar att spridas över världen som ett mänskligt och socialt dokument.

I stället för att närmare gå in på romanens förtjänster och svagheter skall jag ta upp ett par av de frågor som Helander kommer in på.

Missionärerna har utfört en stor gärning i Sydafrika. Deras sociala insatser genom skolor och sjukhus står utom debatt. I raskonflikten har de kristna samfunden — med undantag, naturligtvis, för boernas reformerta kyrka — nästan genomgående varit relativt liberala, deras programförklaringar tar mer eller mindre bestämt avstånd från rasnationalistregeringens politik. Men hur verkar deras förkunnelse i blir, för att uttrycka saken mycket schematiskt, härdanden av personlighetsvärdet och därmed av likställigheten det väsentliga, eller betonas så mycket gräkten att "vända andra kinden till" och vördpaden för överheten att missionerna blir konservativismens väktare? Enligt min uppfattning (som dock bygger på högst begränsad kunskap) bör den första frågan besvaras med ja. Nationalisternas kritiska hållning till missionen tycks bestyrka denna åsikt. Men det bör betonas att en del radikaler, vita och infödda, i missionärerna ser medlinmän, vilkas insatser i stort sett och på lång sikt stärker den bestående ordningen, dels genom att mildra dess konsekvenser, dels genom att göra negrerna undergivna. Det är inte, som Helander skiljder, bara kommunister som tänker så; jag har talat med liberaler som är beredda att i nuvarande situation betrakta missionerna som en återhållande kraft.

De svårigheter som möter kristendomens förkunnare på denna punkt berörs något av Helander. Det finns ju alltifrån motsatta tendenser inom den kristna läran, vilket bäst framgår av att de reformerta sedan gammalt varit rasfördrypckets förvarare. Helander återger prediknings och andra kristna uttalanden som närmast går på undergivenhetslinjen, men formuleringarna är (avsiktligt eller ej) ytterligt oklara. Det sägs att de vita och de svarta skall vara bröder, att de svarta inte skall hata, utan förlåta, att jordelivet blott är en förberedelsetid och därför inte bör tas alltför allvarligt. Är en sådan prediken inte "opium för folket"? frågar sig en av Helanders figurer, missionären Ora, men frågan viftas hastigt bort. Det är väl förståeligt att missionärerna inte vill ställa problemet på dess spets. Skall jämlikheten förverkligas, måste negrerna inte bara vara kärleksfulla och smälla, de måste handla beslutsamt och kanske tillgripa våld; här avtecknar sig ett dilemma som de kristna — och många icke-kristna liberaler — gärna väjer för.

Samma undvikande hållning framträder i en annan fråga. Mot likställighetskravet reser en vit den gamla invändningen: Vill ni se er dotter gift med en neger? Helanders språkrör ger det lika gamla svaret: Mitt dotter vill inte gifta sig med en neger och jag skulle aldrig kunna tänka mig att göra det, "vi är för olika". Det är att gå förbi saken, allra helst som hela boken går ut på att "vi inte är så olika". Jag har blivit alltmer övertygad om att vita liberaler måste ta konsekvensen av sin ståndpunkt och frankt förklara att "om min dotter vill gifta sig med en neger, får hon göra det". Men jag avråder att detta går att säga bland friskinat folk i USA, men ännu verkar som en utmaning inom alla kretsar i Sydafrika.

Många fördomar skiftar raser och nationaliteter i Sydafrika. En är gemensam för de flesta: oviljan mot indierna. De påstås suga ut negrerna (enligt den vanliga uppfattningen underlägset men älygglist folk) samtidigt som de är uppstudiga mot de vita; bakom den lilla indiska folkgruppen skyndar hotet av ett mäktigt och erövrande Indien. Det är tråkigt att behöva slå fast att Helander tycks dela denna fördom.

Det är mycket annat att diskutera i Helanders bok. Den kan bilda ett utmärkt underlag för studiecirklar och debatter om både rasproblemen och andra ting. Den bör läsas och begrundas av många.

HERBERT TINGSTEN

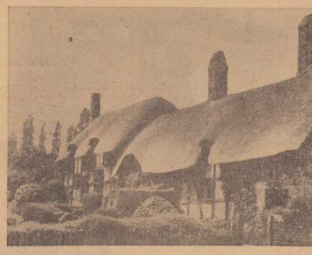

"Anne Hathaways hus", den byggnad i Stratford-upon-Avon som uppges vara barndomshem för Shakespeares maka.

Stratford och Abbotsford

DET FINNS gott om resehandböcker över England och Skottland, och fler kan de lätt bli, ty resehandbokförfattare skriver av varandra ännu mera ogenerat än vetenskapsmän. Och i alla böckerna står uppräknade de tusen sevärdheter som man måste se och de tiotusen som man ytterligare bör se i det på sevärdheter rika Storbritannien. Villkårdig framför det väldiga kalkfatet uppskattar man lakonismen i den resehandbok som i somras utgjordes av en med bilder tryckt bordduk på ett hotellrum i staden Jedburgh i södra Skottland. Där fanns fyra bilder, en i vart hörn, föreställande de fyra viktigaste sevärdheterna i kungariket. Hade man sett dem, det var den underförstådda meningen, så hade man sett nog. Och de fyra sakerna var följande: parlamentshuset i London, Windsors slott, "Anne Hathaway's Cottage" och Walter Scott-monumentet i Edinburgh. Förslaget följdes, med den lilla ändringen att de två första sakerna överlämnades åt förnämligare resenärer för närmare granskning och att Walter Scott-monumentet i Edinburgh — en sorts fantastiskt, svart, thåligt kyrktorn, stående på blotta marken och inrymmande en marmorstaty av diktaren och hans hund Maida — för säkerhets skull kompletterades med Abbotsford, som var hans hem och slott.

Abbotsford ligger vid floden Tweed, men Anne Hathaway, mera känd som fru William Shakespeare, bodde som bekant i Stratford vid Avon, där än i dag de svanar simmar som föranledde en diktarkollega att kalla hennes make för "den ljuva svanen från Avon". Att däremot det förevisade huset — ett präktigt hus med ett utomordentligt välvårdat halmtak — skulle vara hennes är inte bevisat; där bodde visserligen en Anne Hathaway, men det fanns flera med namnet. Över huvud taget vet man ju inte mycket om den kvinna som blev Shakespeares maka. Traditionen förfördes hon till åktenskap av en arton års yngling, fick barn, blev så småningom änka och tilldelades i mannens testamente hans näst bästa säng. Över innebörden i detta legat har man grubblat lika mycket som över de djupsinnigaste raderna i "Hamlet" men — troligen i brist på tillräckligt jämförelsematerial från samtida engelska testamenten — inte kommit till något säkert resultat. Ett bidrag till Anne Hathaways karaktäristik har en hypotesrik literaturhistoriker ansett sig kunna ge. Han påpekar att på två ställen i Shakespeares skådespel räknas degigt, dåligt bröd såsom hörande till livets värsta vedervärdigheter och antar att fru Shakespeare bakade skånt bröd. Denna hypotes har emellertid inte spritt sig till Stratford, där hela familjen Shakespeare hålls i ära.

Den hålls i ära, och man vet mycket mera om den än man vet på andra ställen. Man vet t.ex. i vilket hus Shakespeare föddes, t. o. m. i vilket rum, och förevisar det med hjälp av en äldre dam som genom någon naturens nyck har blivit märkvärdigt lik den mer eller mindre apokryfiska Shakespearebysten i Stratfords kyrka; med skallighet och allt, dock inte mustascherna och pipskägget. Men att Shakespeare föddes just i det huset är heller inte vetenskapligt bevisat. Han ägde hus på gatan, så mycket är säkert, och hans far troligen också, ty han blev en gång bötfälld för att olovligt ha hållit ut sopor där. Men vilket hus det var vet man inte; åtminstone inte utanför Shakespearesyndikatets i Avon älskvärda maktområde. F. ö. måste man säga att både syndikatet och de övriga Stratfordborna iaktar en viss måttfullhet i sin shakespearisering av den behagliga staden. Där finns visserligen ett Shakespearehotell, ett Shakespearegarage och ett Shakespeareтryckeri, men varken någon Shakespeareslips eller några Shakespearekarameller, och i stora delar av Stratford kan man i själva verket, om man vill, röra sig fullkomligt okunnig om att det har bott en skådespelare, en skådespelaförfattare, en teaterdirektör och en husägare där som har hetat Shakespeare, Shakspere, Shagspere eller något liknande. Jo, också några Shakespearesska släktingar är ihågkomna med minnesbus. Ett konditori är uppkallat efter en av skaldens döttrar, den som enligt ett omdöme efter hennes död var utmärkt för långt större förstånd än som brukar komma hennes kön till del; äkta minneshus finns också som har haft med Shakespeares mor att göra och med en mäg till honom, dr Hall. Doktor Hall skrev en läkarbok som man kan studera i en monter. Han räknade upp att den och den vid den och den åldern hade haft den och den sjukdomen och blivit botad på det och det sättet. Varför skriver inte våra egna läkare böcker efter den metoden? De skulle gå som följetonger i veckopressen.

De estetiska och intelligenssinnstokraterna reser inte till Stratford-upon-Avon, ty de vill inte gio på det som alla andra gior på och vara med om att koka turistindustri på en handfull mer eller mindre äkta personminnen. Hur äkta de är i Stratford är alltså ibland lite tvivelaktigt; särskilt ett par barnkskar som ligger på ett museum betraktar man med misstro; de utges för att, åtminstone eventuellt, ha tillhört Shakespeare och visar att dess ägare, vem han nu var, inte var någon långfingrad person. Men all sådan skepsis behöver i själva verket inte alls hindra en från att fara till Stratford. Den är en väl hållen och bibehållen engelsk småstad, representativ i sin förening av gammalt och nytt, med många fina korsvirkeshus från 1500- och 1600-talen; det finnste har inte med Shakespeare att göra, utan innehåller en cykelaffär. Avon är vacker, och man kan åka båt där om kvällarna mellan piltröd med långa eller stubbade grenar. Man kan för lindrigt pris få en utmärkt värdad och behaglig inackordering i ett herrgårdslikt hotell utan spritservering men med utsikt åt floden och en köksträdgård. Vid man däremot inte kan göra är att gå och se på Shakespearetexterna, ty där är alla biljetter uppköpta lång tid i förväg.

Från Avon och Stratford är det långt till Tweed och Abbotsford. Man skulle tro att den store skotske romanförfattaren hade bott i ett speciellt skotskt landskap, men det gjorde han inte. Det är ingen särskild "romantik" över den trakt där Abbotsford ligger, men slottet självt är så mycket mera romantiskt. Byggherren, som byggde sig manor med så mycken smak, samlade där ihop sina arkitektoniska minnen och infall till ett mindligt mischmasch. Mest ska det vara "gotiskt" i stilen. Och rummen fyllde han med museiföremål, vapen, reliker, dokument. Till föremålen hörde en stor Shakespearebyst, som arvingarna vid hans frånfälle flyttade bort och ersatte med en av honom själv. Också en dödsmask av Walter Scott finns utställd på hans slott. Det finns ingen av Shakespeare i Stratford, men man kunde tänka sig att den vildige dramatikern, som för sitt "inre" (s.) hade sett allt, det mesmerisnd. i frid. Över Walter Scotts gossamelle, som med åren bara hade blivit ett vecklgt, rynkigt gossansikte, spred sig i dödsögonblicket ett uttryck av ledsnad, djup grämelse. Han hade livsklarlek kvar för ännu en lång bit liv.

Det finns likheter och naturligtvis stora olikheter mellan Shakespeare och Walter Scott, som på sitt sätt var en sorts romanens Shakespeare och var den som gjorde att romanen kom att ersätta dramat som den ledande litteraren genren. Före honom hade romanerna sålts i kanske tiotusen exemplar; hans romaner såldes i hundra tusen och fler. Shakespeare hade haft författares vanliga öde: då han var tjugusätta år började den äldre generationen hacka på honom, och då han var fyrtiåtta förklarade de unga att han inte längre stod i främsta ledet. Det riktigt stora ryktet, ofelbarhetsglorian, fick han knappast förrän ungefär samtidigt som Walter Scott blev berömd. Och Walter Scott blev berömd, snabbt, ofantligt, europeiskt. Han skrev med en oerhörd lätthet och ökade ständigt sin berömmelse, men hade tid till annat bredvid: till att leva. Kanske hade Shakespeare också tid att leva; tecken tyder på det, men man vet ingenting närmare om det. Walter Scott förskaode, reste, jagade, skötte ämbeten, hade vänner, höll gästabud, köpte jord och byggde som sagt Abbotsford, som måste ha snappat ungefär lika mycken tid ifrån honom som tio romaner. Så blev han rik, och så blev han genom affärstransaktioner med sina förläggare, så inveckiade att också skarpsinniga författare avstår från att försöka redogöra för dem, ruinerad, skuldsatt och satte sig, vid den tiden halvt bruten av krämpor, ner för att skriva igen, men av en ny anledning: den att kunna betala sina skulder. Han blev den mönstergille gäldenären liksom han hade varit den mönstergille författaren. Han skrev om historien, och mest om sitt hemland. När man reser i södra Skottland och norra England reser man i hans romaners landskap, och ortnamn på ortnamn ger associationer till hans romaner: "Midlothians hjärta", "Kenilworth", "Bruden från Lammermoor", "Den vackra frun från Perth" osv. Överallt hittar man också — med reseha ndbockernas samvetsgranna hjälp — personliga Walter Scott-minnen. Här bodde han, hit kom han, här hade han vänner, här steg han av vid en gästgivargård. Märkvärdigt mycket hade han att göra med, många hade att göra med honom. Något undrande över snillets "jura", utstrålning, blir man då man på en kyrkogård i det nyanlända Jedburgh upptäcker gravstenen över en man om vilken ingenting annat står än vad han hette och det att han hade varit Walter Scotts vän.

Kanske är vägarna kring Abbotsford de under turisttiden mest trafikerade av alla skotska vägar. Man ser det på en särskild sak: överallt i Skottland hittar man överkörda kaniner, men kring Abbotsford hittar man dem i — vad ska man säga? — hundratal, kanske tusental. Fägelarna äter upp köttet och lämnar skinnen kvar som mattstumpar på vägarna. Kanske frågar man sig vad sir Walter och hans Maida skulle ha tänkt om det sättet att jaga.

Walter Scott ligger begravd inte vid Abbotsford, utan i en gammal klosterkyrka några mil därifrån. Gravplatsen är äldrig och enkel, graven värdig, vilket man annoterar därför att det inte alltid gäller om de romantiska diktarnas evighetshus. Värst har den rākat ut som konkurrerar med Walter Scott om att locka turister runt i Skottland, Robert Burns. Han ligger begravd i Dumfries, i ett mausoleum med en stor skulpturgrupp som föreställer en plöjande yngling till vilken en lättklädd dam kommer svävande i skyn; förmodligen snillets geniа eller något dylikt. Det är övermåttan hiskligt. Walter Scott har inte varit utsatt för liknande utsvävningar, ehuru man visserligen kan tveka om skönheten hos kolossalmonumentet i Edinburgh, där han sitter med hunden och som enligt den annars tillförlittiga bordduken var ett av Storbrittanniens fyra mest sevärda ting.

OLLE HOLMBERG

4 dagars HÖST Kavalkad

TYGER TILL SENSATIONSPRISER

börjar i morgon kl. 1/2 9

— Realisationen som Ni väntat på —

Kvalitetstyger FANTASTISKT nedsatta

— se här några exempel:

YLLE: SIDEN:

TWEED moderna kval. och färger till klänningar och drākter 140 o. 150 cm. bredd .. fr 9:—

Rayé Melange, mod. siden/ylle kval. i akt. färger, 90 cm. 7.50

Jacquard, till mellan- och aftonklänningar, 90 cm. fr. 3.90

Kapptyger ..... fr. 10.50

Dräkt- o. Kjoltyger .. „ 6.50

Ulster- o. Sporttyger .. „ 8.50

Helsiden, lämplig kvalité för klänningar, br. 90 cm. 6.90

Rutig Taft, till aftonklänningar, bredd 90 cm. ... 6.50

Ett större parti Helylle klänningstyger höga kval., stort färgurval 130 cm. 7.50 8.50 11.50

Mossecrêpe och Romain, bredd 90 cm., många färger, bortslumpas oavsett tidigare pris fr. 2.50

Cordsammet till klänningar, br. 70 o. 90 cm. „ 2.90

EXTRA Fabriksslump Ylleklänningstyger bredd 130 cm., i ett 10-tal färger 5.90

Prover på realisationsvaror utlämnas ej.

BERGS KUNGSGATAN 3

Realisation

måndag, tisdag, onsdag

Nylon-strumpor 95 öre

Trosor 1:75

Midjekjol can-can-mod., stärkt bomull 9:75

Draperityg 4:50

Georgette, helylle, 130 cm ... 6:90

Kjolar rayonull 7:95

Dräkter, 9—13 år 24:75

Västklänning 24:75

Blusar, ling ärm, stora ... 11:75

Blusar med mycket spets 15:90

Städrockar, stora 11:75

LÅNGBYXOR flick, yllegabardin 11—16 år 18:75

Kostymer, kamgarn ..... 78:—

Byxor, prima kvalitéer ... 24:75

Jackor, bra modeller 24:75

Agronomrock ylle, fiskben ..... 48:—

Poplinrock, skinnkrage, lösstagbart foder ..... 68:—

Skjortor, sport, snygga mönst. 9:90

Pyjamas, enfärg. 12:75

Byxor ylle, tweed, 6—18 år 14:75

Jackor, 6—12 år 14:75

Jackor, gabardin, 8—14 år 19:75

Kostymer, tweed, 6—15 år ... 38:—

Skjortor, sport, 6—9 år 6:75

10—16 år, La Basta samt vanl. mod. ... 7:75

vita, 10—16 år 7:75

Onsdag - STUVDAG 50 - 80 % rabatt

Södra Varuhuset

Götgatan—Katarina Bangata. Tel. 42 27 91-92-93

det kvinnan drömmer om visar...

S:t ERIKS-MÄSSAN

höstens svenska mode på populära mannekänguppvisningar i dag kl. 14 och 16, måndagar och fredagar kl. 19, övriga dagar kl. 16.

väskor, skor, handskar Se redan här de skor och handskar, de väskor i läder och petitpoint som kommer att bli vinterns och vårens varor i Era butiker.

kläder och smycken från världens förnämsta leverantörer — en dröm av skönhet.

för hemmet och hushållet Tvätt- och hushållsmaskiner som sparar Er tid och arbete, nytt för den dagliga hemvården, avsmakning av olika livsmedel — allt det som intresserar en husmor mest visar S:t Eriks-Mässan.

Det finns så mycket för alla kvinnor på

S:t ERIKS-MÄSSAN

27 augusti — 11 september

© Tingstensamlingen Publicerad med tillåtelse av Dagens Nyheter AB.